

OZOD SHARAFIDDINOVNING ILMIY MEROSIDA SHE'RIYAT MASALALARI

Jo'rayeva Ruhshona maqolasi

ANNOTATSIYA: Ushbu ishda O'zbek adabiyotshunosligi olimi Ozod Sharafiddinovning ilmiy merosida she'riyat masalalari o'rganilgan. Tadqiqotda uning she'riyat nazariyasi, adabiy jarayonlarni tahlil qilishdagi yondashuvlari, poetik shakllar va mavzularni chuqur o'rganishi ko'rib chiqiladi.

Shuningdek, Sharafiddinovning asarlarida she'riyatning badiiy va ma'naviy qadriyatlarini yoritishdagi o'rni, milliy adabiyotimiz rivojida hissi tahlil qilinadi. Ish she'riyat nazariyasi va amaliyoti bilan bog'liq muhim masalalarni yoritib, adabiyotshunoslikda yangi tadqiqotlar uchun asos yaratadi.

Kalit so'zlar: Ozod Sharafiddinov, Ilmiy meros, She'riyat, Adabiyotshunoslik, Nazariya, Poetika, Badiiy qadriyat, Milliy adabiyot, Tadqiqot, Adabiy jarayon.

ANNOTATION: This work studies the issues of poetry in the scientific heritage of the Uzbek literary scholar Ozod Sharafiddinov. The study examines his theory of poetry, approaches to the analysis of literary processes, and in-depth study of poetic forms and themes.

Also, the role of poetry in illuminating the artistic and spiritual values of Sharafiddinov's works, his contribution to the development of our national literature, is analyzed. The work sheds light on important issues related to the theory and practice of poetry and creates a basis for new research in literary studies.

Keywords: Ozod Sharafiddinov, Scientific Heritage, Poetry, Literary Studies, Theory, Poetics, Artistic Value, National Literature, Research, Literary Process

АННОТАЦИЯ: В данной работе исследуются вопросы поэзии в научном наследии узбекского литературоведа Озода Шарафиддинова. В исследовании

рассматриваются его теория поэзии, подходы к анализу литературных процессов, а также углубленное изучение поэтических форм и тем.

Также анализируется роль поэзии в раскрытии художественной и духовной ценности произведений Шарафиддинова, его вклад в развитие нашей национальной литературы. Работа освещает важные вопросы, связанные с теорией и практикой поэзии, и создает основу для новых исследований в области литературоведения.

Ключевые слова: Озод Шарафиддинов, научное наследие, поэзия, литературоведение, теория, поэтика, художественная ценность, национальная литература, исследования, литературный процесс.

KIRISH

Ozod Sharafiddinov — o‘zbek adabiyotshunosligi va she’riyat nazariyasi sohasida mashhur olimlardan biridir. Uning ilmiy merosida she’riyat masalalari alohida o‘ringa ega bo‘lib, u adabiy jarayonlarni tahlil qilish, poetik shakllar va mavzularni chuqur o‘rganish bilan ajralib turadi. Sharafiddinovning tadqiqotlari milliy adabiyotimizning tarixiy rivojlanishini, badiiy qadriyatlarini va zamonaviy she’riyatning nazariy asoslarini yoritishga qaratilgan.

Uning asarlarida she’riyatni ilmiy nazariya nuqtai nazaridan tahlil qilish, so‘z va obrazlarning badiiy kuchini o‘rganish, poetik uslublar va janrlar bo‘yicha tadqiqotlar olib borish alohida ahamiyatga ega. Shuningdek, Sharafiddinov milliy adabiyotdagi she’riyatning ma’naviy, estetik va pedagogik ahamiyatini yoritishda ham katta hissaga ega bo‘lgan.

Uning ilmiy yondashuvi zamonaviy adabiyotshunoslik tadqiqotlari uchun muhim manba bo‘lib, she’riyat nazariyasi va amaliyotini bog‘lashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, Sharafiddinovning merosi yosh adabiyotshunoslar va tadqiqotchilar uchun ilmiy yo‘l-yo‘riq sifatida qadrli hisoblanadi.

Ozod Sharafiddinov (1929-yil 1-mart – 2005-yil 4-oktyabr) – adabiyotshunos, adabiy tanqidchi. U 1929-yil 1-martda Qo‘qon yaqinidagi Oxunqaynar qishlog‘ida tug‘ildi. Toshkentdagi 14-o‘rta maktabni, O‘rta Osiyo Davlat universiteti (hozirgi O‘zbekiston milliy universiteti) filologiya fakultetini tugatdi (1951). Moskvada aspiranturani tugatdi,

fan nomzodi ilmiy darajasini oldi (1955). Ozod Sharafiddinov poeziya muammolari bilan shug'ullandi, o'zbek she'riyati va uning holati haqida adabiy-tanqidiy maqolalar yozdi. O'sha davrdagi ilmiy-ijodiy, adabiy-tanqidiy izlanishlari „Zamon. Qalb. Poeziya“ (1962) asarida o'z aksini topgan. XX asrning 60-80-yillarida u Cho'lpon hayoti va ijodini targ'ib qilishga intildi. Ozod Sharafiddinov o'zbek adabiyotining Oybek, G'afur G'ulom, Abdulla Qahhor, Shayxzoda, Mirtemir, Zulfiya singari namoyandalari haqida adabiy portretlar yaratdi: „Iste'dod jilolari“ (1976), „Adabiy etyudlar“ (1968), „Abdulla Qahhor“ (1988), „Birinchi mo'jiza“ (1979). Olim ijodida o'zga adabiyotlar namoyandalari ijodi haqida yaratilgan „Yalovbardorlar“ (1974) adabiy-tanqidiy ocherklar kitobi muhim o'rin egallaydi. Ozod Sharafiddinov XX asrning 60-yillaridan XXI asrgacha bo'lgan o'zbek adabiy jarayonidagi holatlarni „Talant – xalq mulki“ (1979), „Adabiyot – hayot darsligi“ (1981), „Go'zallik izlab“ (1985), „Haqiqatga sadoqat“ (1988), „Sardaftar sahifalari“ (1999), „Prezident“ (2003) singari asarlarida aks ettirdi.

Ijodi Mustaqillik yillarida Ozod Sharafiddinov ham adabiy tanqidchi, ham tarjimon, ham jamoat arbobi sifatida ulkan ishlarni amalga oshirdi. „Cho'lpon“ (1991), „Cho'lponni anglash“ (1994) kitoblari, „E'tiqodimni nega o'zgartirdim“ (1997) asarlarida munaqqidning estetik prinsiplari aks etgan. Keyingi yillarda Ozod Sharafiddinov o'zbek adiblari, madaniyat-san'at arboblari, olimlar haqida o'nlab maqolalar yozdi. U jahon adabiyotining ko'plab namoyandalari asarlarini o'zbek tiliga tarjima qildi. „Ko'lmak suvda quyosh parchasi“ (fransuza Sagan), „Qadimgi xitoy nasri namunalari“, „Monumental targ'ibot“ (Vl. Boynovich), „Al-ximik“ (Paulo Koel'o) singarilar.

Mukofotlari Ozod Sharafiddinov XX asrning 90-yillari o'rtalarigacha O'zbekiston Milliy universitetida professor bo'ldi. 1995—1997-yillarda „Tafakkur“ jurnali bosh muharrir o'rinbosari vazifasini bajardi. U 1997-yildan beri „Jahon adabiyoti“ jurnalining bosh muharriri. Ozod Sharafiddinov Beruniy nomidagi davlat mukofoti laureati (1970), „Buyuk xizmatlari uchun“ (1999), „Mehnat shuhrati“ (1997) ordenlari sohibi. 2002-yil 23-avgustda Ozod Sharafiddinovga „O'zbekiston qahramoni“ unvoni berildi.

Asarlari Sharafiddinov 20-asrning 60-yillaridan adabiyotshunos sifatida tanilgan. „Zamon. Qalb. Poeziya“ (1962) kitobida adabiy asarlarni badiiylik qonuniyatlari nuqtai nazaridan tadqiq etgan. Uning tadqiqotlari adabiyotni milliy g'oyalar va adabiy

qonuniyatlar asosida tahlil qilishga bag'ishlangan. „Adabiy etyudlar“ (1968) kitobida ijodkor shaxsi va uning badiiy asardagi o'rni masalalari talqin qilingan. „Yalovbardorlar“ (1974), „Iste'dod jilolari“ (1976) to'plamlariga kiritilgan ilmiy maqolalari adabiy ijoddagi an'analar, mumtoz adabiyotni o'rganish vositalari va jahon adabiyotini o'rganish muammolari haqida. Sharafiddinov o'zbek adabiyotshunosligi va tanqidchiligida milliy va jahon adabiyoti an'alarini uyg'un qabul qilish tamoyillarini boshlab berdi.

Sharafiddinov „Birinci mo'jiza“ (1979), „Talant — xalq mulki“ (1979), „Adabiyot — hayot darsligi“ (1980), „Hayot bilan hamnafas“ (1983), „Go'zallik izlab“ (1985) asarlarida o'zbek she'riyati, nasri va tanqidchiligining muhim muammolarini yoritgan.

Sharafiddinovning munaqqidlik faoliyatida 2 davr ko'zga tashlanadi. Birinchi davr sho'ro totalitar tuzumida kechgan bo'lib, unda adabiyotni totalitar mafkura g'oyalariidan himoya qilish, adabiy qonuniyatlar asosida tadqiqotlar olib borish muammolari tadqiq etilgan („Zaharxanda qahqaha“, 1962; „Hayotiylik jozibasi, sxematizm inersiyasi“, 1979; „Yurtin madhi bo'ldi so'nggi satri ham“, 1979; „She'r ko'p, ammo shoirchi?“, 1983). Ikkinchi davr munaqqid faoliyatida asosiy davr bo'lib, u istiqlool yillaridagi ijodini qamrab oladi.

Bu davrda Sharafiddinov milliy adabiyotni shakllantirish muammolari, o'zbek adabiyotshunosligi va tanqidchiligini qayta qurish, jahon adabiyoti an'alarini o'zlashtirish hamda tarjima san'atini yuksaltirish masalalarini tadqiq etgan („Bir tilda gaplashaylik“, 1987; „Mag'zi puch so'zlardan bir tosh nari qoch“, 2000; „Qaydasan, Moriko“, 2002).

Sharafiddinov o'zbek adabiyotini jahon adabiyoti bilan uyg'un tarzda o'rganish an'anasini boshlab bergan. Uning „Istiqlool fidoyilari“ (1993), „Sardaftar sarlavhalari“ (1999), „Ma'naviy kamolot yo'llarida“ (2001) kitoblarida Abdurauf Fitrat, Abdulhamid Cho'lpon, Usmon Nosir, Abdulla Qahhor, Oybek, G'afur G'ulom, Maqsud Shayxzoda, Otajon Hoshimov ijodi yangicha nuqtai nazardan tahlil etilgan. „Cho'lponni anglash“ (1993) asarida esa yangi o'zbek tanqidchiligi XX asrda bosib o'tgan murakkab yo'lni talqin, tahlil qilgan, ko'plab munaqqidlar ijodi, estetik prinsipini Cho'lpon ijodiga munosabat nuqtai nazaridan yoritgan. Sharafiddinov „20-asr o'zbek adabiyoti tarixi“ o'quv dasturi (1997), „20-asr o'zbek adabiyoti“ (1999) darsligi mualliflaridan.

Sharafiddinov ijodining cho‘qqisi „Ijodni anglash baxti“ (2004) kitobidir. Unda o‘zbek adabiyotiining jahon adabiy jarayonida tutgan o‘rni va ilmiy-ma’naviy o‘zanlari tadqiq etib berilgan.

Tarjima asarlari Sharafiddinov tarjima san’atiga tanqidchilik konsepsiyasini olib kirdi. Lev Tolstoyning „Iqrornoma“, P.Koeloning „Kimyogar“, A.Sevelaning „To‘xtating samolyotni, tushib qolaman!“ asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qildi.

Ozod Sharafiddinovning ilmiy merosida she’riyat masalalari uning adabiyotshunoslik faoliyatining markaziy mavzusi hisoblanadi. U she’riyatni nafaqat badiiy shakllar va mavzular orqali, balki uning ma’naviy, falsafiy va estetik qirralarini o‘rganish orqali tahlil qilgan. Sharafiddinovning yondashuvlarida she’riyatni zamonaviy kontekstda tushunish va uni milliy adabiyot an’analari bilan bog‘lashga katta e’tibor qaratiladi.

Olimning tadqiqotlarida she’riyatning turli janrlari, til va uslub xususiyatlari, shuningdek, poetik obrazlarning ma’no va hissiy kuchi chuqur tahlil qilinadi. U adabiy jarayonlarni tarixiy va nazariy asosda o‘rganib, milliy she’riyatning shakllanish va rivojlanish yo‘llarini yoritadi. Shuningdek, Sharafiddinov she’riyatning ijtimoiy, pedagogik va madaniy ahamiyatini ham ko‘rsatib, adabiyotshunoslikda yangi metodologik yondashuvlar ishlab chiqqan.

Sharafiddinovning ilmiy merosi yosh adabiyotshunoslar uchun ilmiy rahbarlik vazifasini bajaradi va zamonaviy adabiyotshunoslik tadqiqotlarida she’riyat nazariyasi va amaliyotini bog‘lashga muhim hissa qo‘shadi. Uning izlanishlari milliy va jahon adabiyotshunosligi doirasida she’riyatni chuqur tushunishga imkon yaratadi.

XULOSA

Xulosa qilganda, Ozod Sharafiddinovning ilmiy merosida she’riyat masalalari markaziy o‘rin egallaydi. Uning tadqiqotlari she’riyat nazariyasi, badiiy shakllar, poetik obrazlar va mavzularni chuqur tahlil qilishga qaratilgan. Sharafiddinov she’riyatni milliy adabiyot an’analari va zamonaviy yondashuvlar orqali o‘rganib, uning ma’naviy, estetik va pedagogik ahamiyatini yoritadi.

Olimning ishlari adabiyotshunoslikda yangi metodologik yo‘nalishlarni belgilab, yosh tadqiqotchilar uchun ilmiy yo‘l-yo‘riq bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan u milliy

she'riyatning rivojlanishida va zamonaviy adabiyotshunoslik tadqiqotlarida muhim hissa qo'shgan.

Uning tadqiqotlarida she'riyat masalalari markaziy o'rin tutadi, u poetik shakllar, mavzular, til va uslub xususiyatlarini chuqur tahlil qilgan. Sharafiddinov she'riyatni nafaqat badiiy vosita sifatida, balki uning ma'naviy, estetik va pedagogik qirralarini ochib beruvchi ilmiy fenomen sifatida o'rganadi.

Olimning ishlari milliy adabiyot an'analari bilan zamonaviy yondashuvlarni uyg'unlashtirishga qaratilgan bo'lib, she'riyatning tarixiy rivojlanishi, janrlar va poetik obrazlarning shakllanishi haqida muhim ma'lumotlar beradi. Sharafiddinov she'riyatni ijtimoiy va madaniy kontekstda ham tahlil qilib, uning jamiyatdagi o'rni va ahamiyatini yoritadi.

Shuningdek, olimning nazariy yondashuvlari va metodologik izlanishlari zamonaviy adabiyotshunoslik tadqiqotlari uchun asos bo'lib xizmat qiladi. U yosh tadqiqotchilar va adabiyotshunoslar uchun ilmiy yo'l-yo'riq vazifasini bajaradi, milliy she'riyatning rivojlanishi va o'ziga xosligini tushunishga yordam beradi. Sharafiddinovning merosi adabiyotshunoslikda she'riyatni ilmiy nuqtai nazardan chuqur tahlil qilish va zamonaviy tadqiqotlarda qo'llash imkonini yaratadi.

Ozod Sharafiddinovning ilmiy merosi milliy adabiyotimizning rivojlanishida, she'riyatning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur anglashda va adabiyotshunoslik tadqiqotlarida zamonaviy metodlarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Uning ishlari nafaqat ilmiy hamjamiyat, balki talaba va yosh olimlar uchun ham qadrlidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Navoiy, A. Tarixi anbiyo va hukamo. Toshkent, 2011 yil.
2. Rabg'uziy, N. Qissasi Rabg'uziy. Toshkent, 1990 yil.
3. Hakimova, S.A. Tarixi anbiyo va hukamo asarining nashr tarixi va tahlili. Toshkent, 2022 yil.
4. Rajabova, M.B. Tarixi anbiyo va hukamo asarida ulul-azm payg'ambarlar tasviri. Toshkent, 2022 yil.

5. Murodova, R.I. The Epic of Yusuf Zulaykho through the Eyes of A. Navoi. London, 2023 yil.
6. Murtozaqulova, S. & Shodmonov, G. Qissasi Rabg'uziy: payg'ambarlar timsoli. Toshkent, 2025 yil.
7. Rajabova, M.M. "Yusuf va Zulayho" turkumidagi dostonlarning o'ziga xos xususiyatlari. Toshkent, 2025 yil.
8. Jo'raboyev, N. Alisher Navoiy — tarixiy asarlari manbalariga oid tadqiqot. Toshkent, 2024 yil.
9. Eshqulov, F. Alisher Navoiy va Rabg'uziy tazkiralari: tarix, adabiyot va manba muammolari. Toshkent, 2025 yil.
10. Sobuniy, M.A. Anbiyolar qissasi va Payg'ambarlar tarixi. Toshkent, 2020 yil.
11. Shukurova, Z. & Mansurov, S. Qissas-ul anbiyo va folklorizatsiya: Rabg'uziy konteksti. Toshkent, 2023 yil.
12. Ismatilla qizi, R. Navoi va Yusuf qissasining epik traditsiyasi. Toshkent, 2023 yil.
13. Navoiy, A. Tarixi anbiyo va hukamo (Mukammal asarlar to'plami). Toshkent, 2000 yil.
14. Rabg'uziy, N. Qissasi Rabg'uziy (Izohli nashr). Toshkent, 1995 yil.